

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder. Het nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan: Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 14, Kampen. Adm.-adres: Oosterbaan & Le Cointre N.V. — Goss.

Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V. — Goss.
Telefoon No. 2424 — Postrekening No. 36000

Abonnement: f 4.— per half jaar bij vooruitbetaling. Voor het Buitenland en Ned. Indië f 10.— per jaar. Advertenties: 10 cent per mm. Losse nummers 20 cent.

INHOUD: Hoofdartikel: Is er een „tusschentoestand“? VI. — Uit de Schrift: Van barmhertich tot brooddelich. — Kerkelijk leven: Een zedelijke misslag. De procedure over de kerkelijke goederen te Krommenie. Diaconale Conferentie. — Het boek van de week: Een uitgave van (ongewild) „historische“ betekenis. — Zending en evangelisatie: De verklaring van Gereformeerde Zendingarbeiders. — Uit het pol. en soc. leven: Indische kwestie. — Perschoon: Eenheid zoeken? „Eenheid“ van opleiding op het zendingsterrein. „Wat ze daar in Eusebië doen pro ecclesia“. De gang van zaken ter synode aan de overzijde. Leert Duitschland? — Kerknieuwe. Nagekomen Kerkelijk leven: Alles gehandhaafd.

HOOFDARTIKEL

IS ER EEN
„TUSSCHENTOESTAND“?
door Prof. Dr K. SCHILDER.

VI.

Zoo zagen we, dat de bedoelde auteur in strijd komt met onze belijdenisschriften, gelijk ook met de leernitspraken van 1942.

Thans willen we nagaan, hoezeer hij ook een conflict heeft met de gereformeerde belijdenisschriften in het algemeen.

Wij wijzen om te beginnen, op de tweede Zwitsersche belijdenis (confessio helvetica posterior) van 1562. Men zou art. 26 daarvan desnoods kunnen aanvoeren tegen de zede der lijkverbranding; het positieve argument immers vóór een eerlijke begrafenis wordt ontleend aan het feit, dat het lichaam der geloovigen een tempel van den H. Geest is, en staat onder de belofte van opwekking ten jongsten dage. Maar dat raakt ons onderwerp niet. Wel het volgende: er wordt uitgesproken, dat rechtstreeks na hun dood de geloovigen verhuizen naar Christus en de ongelovigen in de „tartara“ (de hel) geworpen worden. Uit het eerste feit wordt geconcludeerd, dat de achterblijvenden aan de dooden geen hulpdiensten behoeven te verleenen om hun lot te verbeteren door gebeden voor de gestorvenen etc. En uit het tweede, dat er uit die hel, waar men linea recta heengaat, geen uitgang meer is, ook niet op voorbede van de levenden. Deze (uit de sfeer der „gelijkenissen“ in die der confessioneele leer-uitspraken overgebrachte) polemische stellingen zijn slechts zinvol, als er inderdaad een tweërlei toestand na den dood is. Het zelfde geldt van de verwerping van het vagevuur; dat is bij de roomschen een kwestie van den tusschen-toestand, maar wordt hier afgewezen onder beroep op het geloofsartikel van het eeuwige leven. Schrijver van de bezwaren tegen de uitspraken van 1942 zou het vagevuur op andere gronden moeten afwijzen. De leer der geestverschijningen e.a. wordt afgewimpeld, niet op de manier, die deze auteur zou moeten kiezen, doch op dezen dubbelen grond, dat men met de dooden geen „commercium“ mag hebben, zich met hen niet mag inlaten (Deut. 18: 11), en dat volgens Lucas 16: 29 v. een verschijning van dooden aan levenden als nutteloos wordt geweigerd aan den rijken man, toen deze „in de pijn“ was. Schrijver zou zeggen: dat is maar een gelijkenis, en die heeft een heel aparte manier van uitlegging en van aanwending. We deelen deze meening in haar algemeene strekking. Maar hier wordt toch de gelijke-

nis van Lucas 16 aangehaald als een verhaal der evangelische waarheid omtrent een godspraak, een „orakel“.

Positiever nog spreekt de schotsche Belijdenis (1560), art. 17. De gestorven uitverkorenen zijn vrij van moeite en genieten vrede en rust; ze slapen niet, en ook niet geraken ze in een toestand van bewusteloosheid en van vergeten, zooals sommige fanatiekelingen beweren, maar ze zijn vrij van alle vrees, kwelling en verzoeking. De anderen daarentegen lijden onuitsprekelijke pijn. Bij geen van beide mag aan bewusteloosheid worden gedacht, als waren ze zonder „gevoel“, „ondervinding“ (sensu). Als Schriftbewijs wordt niet alleen weer Lucas 16 aangehaald, doch ook het roepen van „de zielen onder het altaar“ (Openb. 6: 9—11).

In gelijken zin spreken de Iersche artikelen (1615). Duidelijk wordt onderscheiden tusschen wat de gestorvenen gaan ondervinden dadelijk na dit leven (volledig bewustzijn in glorie of pijn, in „comforts“ of „torments“) eenzijdig en wat over hen komt bij het einde der wereld anderzijds. Vóór dat men (in dezen tweeden termijn) verschijnt voor Christus' rechterstoel is er (in dien eersten termijn) dus bewustheid en variabele ondervinding geweest.

De Westminster-confessie (1647) is niet minder duidelijk. De zielen sterven evenmin als dat ze slapen. Ze sterven niet, want ze hebben een onsterfelijke substantie; ze slapen niet, want ze keeren aanstands tot God, die ze gegeven heeft. Bewijs: Lukas 23: 43 en Prediker 12: 7. De zielen der rechtvaardigen zijn dan volkomen heilig, worden ontvangen in de hoogste hemelen, aanschouwen daar Gods aangezicht in licht en glorie, en wachten op de volledige opstanding, van het lichaam. Bewijs: Heb. 12: 23; 2 Cor. 5: 1, 6, 8; Phil. 1: 23; Hand. 3: 21; Eph. 4: 10. Die der anderen worden geworpen in de hel, blijven daar besloten onder pijn, en worden daar bewaard, ze worden ook daar bewaard tot den jongsten dag. Bewijs: Luc. 16: 23, 24; Hand. 1: 25; Judas: 6, 7; 1 Petr. 3: 19. Er zijn dus twee plaatsen voor de uit het lichaam gescheiden zielen. En — er zijn er niet meer dan twee (cap. 32, 1). Daarna komt de hereeniging van ziel en lichaam (hetzelfde, en geen ander; vgl. „dit mijn vleesch“) (32, 2). Bewijs: Job 19: 26, 27, 1 Cor. 15: 42—44.

In dezelfde lijn spreekt de Grootte Westminster Catechismus (1647). Aanstands, onmiddellijk na den dood, verkrijgen (potiuntur) de geloovigen heerlijke gemeenschap met Christus. Waarin bestaat die? In dezelfde heerlijkheid, die zooveel de Westminster Confessie omschreef. Hun zielen zien Gods aangezicht, en verwachten de opstanding. Ook na den dood verblijven hun lichamen vereenigd met Christus totdat ze ten jongsten dage weer met hun ziel vereenigd worden; tot zoolang rusten ze in het graf als in een slaapstede (hier is dezelfde toon, als dien Luther aansloeg). Wat de anderen betreft: hun zielen worden gekweld, hun lichamen daarentegen worden in het graf als in een gevangenis bewaard (vr. 86). Hoe duidelijk is hier de onderscheiding van lichaam en ziel; hoe zeer hangt de axiologische bepaling van het graf, slaapstede dan wel kerker, af van den toestand der ziel, in den tusschen-tijd. En hoe duidelijk is ook hier de onderscheiding tusschen het eerste (85) en het finale (88) oordeel; eerst dit is volledig en eeuwig durend (90). Zie ook den Kleinen Westminster Catechismus, vr. 37, 38.

„.....de HEERE zeide tot mij: Ga heen, profeteer tot mijn volk Israël.“
Amos 7: 15 b.

Dan wordt de vree, de diepe rust, gevonden
Van wie eenvoudig 't pad van Uro geboden
gaat.
Hij wankelt niet, die op de rotssteen staat
Van 't klare Woord, waaraan hij is gebonden.

Het is hem opgelegd, hij moet het luid
[verkonden]
Elk zwijgen wordt hem tot een vals verraad;
Want wie de boodschap van zijn Heer verstaat,
Wordt door de ijver van Zijn huis verslonden.

Wat deert het of de wereld hem wil wonden!
Wordt hij omringd door laster, schimp en
[smaad],
Hij legt de brieven neer voor Gods gelaat:
De weg naar 't hart van die hem heeft
[gezonden].

Hij ademt in bevrijdend diepe teugen.....
Gods knecht te zijn kan mateloos verheugen.
Harderwijk. H. Westerink.

Niet anders spreekt de altijd „muzikale“ Er-lauthaler Belijdenis (1562). De zielen der heiligen gaan na haar losmaking uit het lichaam naar het paradijs, zijn daar in Gods hand, hun geest gaat terug tot God, die hem gegeven heeft. Lazarus was in Abrahams schoot, wij zijn bij den Heere, niet in een soort van vagevuur, doch waken en rusten. En omgekeerd. Er wordt op gewezen, dat zóó de Schrift oordeelt, doch evenzoo de Kerkvaders en de beste concilies. Ook Lombardus. De vaders en Lombardus leeren, dat de zielen der heiligen in Abrahams schoot en onder het altaar Christus (!) den laatsten dag afwachten, als in een voorportaal (porticus) des eeuwigen levens. De anderen ondervinden reeds de toekomstige straffen (sentiant futura poenas). Een korte uitspraak, die volkomen onverbodbaar is met het gevoelen van den hier bedoelden predikant. (afdeeling: De purgatoria, Müller, Bek. sehr. 293 v.).

Dienovereenkomstig kent dezelfde belijdenis dan ook tweërlei receptakel (bewaarplaats, vergaarbak, stapelplaats) der zielen; het is de duivel, en niemand anders, die de leugen verzon, als zou er in de regeering van den Antichrist tot aan den jongsten dag maar één barre, duistere limbus of kerker voor alle zielen zijn om zich daarin te verschuilen. En dan nog komen er een reeks van praedicaten, die stuk voor stuk een weerspraak zijn van het betoog van den synodocratischen bestrijder der uitspraken van 1942. De zielen der geloovigen, — waar zijn ze? In Abrahams schoot, in 't paradijs, onder het altaar Christus (!), in het „refrigerium“, d.w.z. de verkwikking, de verkoeling, die een deel is van het eeuwige leven, gelijk de zielen ook partieel bewust zijn, imputatief worden gerechtvaardigd, en gelooven hoop in het paradijs behouden. Zoals Augustinus leert, is daar hun perfectie nog niet, maar ze wachten erop: de „voorloopigheid“ van den tusschentoestand. Dezelfde „voorloopigheid“ geldt voor de verlorenen. Maar er is toch principieel verschil. Derhalve: een illusie blijft die ééne verblijfplaats voor alle zielen. En als men bij de vaders soms lezen kan, dat Christus door zijn sterven, zijn lijden, zijn opstanding de zielen heeft opgetrokken uit den afgrond, uit den waterlozen put, wel, dan doelen ze daarmee heelemaal

niet op den labyrinth-limbus, doch op de macht, en de heerschappij van Satan, de verdoemenis en de vervloeking der wet (De limbo eminentis patrum, etc., Müller 344/5).

En of de dooden soms eenige kennis hebben, of ze iets weten? Er wordt apart naar gevraagd (352). Het antwoord is: van onze bijzonderheden weten ze niets (Jes. 65: 16, Ps. 145: 49). Maar toch weten ze, dat er menschen in de wereld leven, want ze wachten immers op de opstanding. Vóór den jongsten dag nemen geloof en hoop in de gestorven uitverkorenen geen einde, al namen ze wel een einde na den jongsten dag (want dan is immers alle hoop in vervulling, het geloof in aanschouwing overgegaan? K. S.). Kennis, weten zijn dus niet afwezig. Weliswaar kunnen ze niet meebidden met de particuliere verlangens en behoeften van elk onzer; dat is trouwens hun taak niet. De levenden bidden voor de levenden, de dooden staan daar buiten.

Zoo heeft ook de Hongaarsche synode van Debreczin (1567) een leerruitspraak gedaan tegen de psychomacristen, d.w.z. degenen, die de ziel dadelijk na den dood de volledige (!) zaligheid zagen intreden (Müller, 451). Weer de „voorloopigheids“-gedachte dus.

Evenzoo construeert de Boheemsche Belijdenis (1809) (Müller 497/8, vgl. Corpus et syntagma Conf., Chouët, 1612, syntagmatis parsilia, quae habet Conf. Aug. etc. 272). De Anglicaansche Artikelen 1552, 1563, oordeelen in art. 40, dat men van het orthodoxe geloof afwijkt, wanneer men leert, hetzij dat de zielen der gestorvenen zonder enig gevoel („ondervinding“) slapen, hetzij, dat ze sterfen, en pas ten jongsten dage zullen worden opgewekt; in art. 41 wordt dan ook de chiliast afgevozen. De „calvinistische methodisten“ (Müller 596) trekken in art. 41 van hun belijdenis uit het jaar 1823 nog dezelfde lijn als we hierboven telkens gevolgd zagen (ook zij spreken van een wachten in vreugde, etc.). Evenzoo de Cumberland-Confessie, 1883.

Trouwens, ook anderen dan deze gereformeerde belijdenis spreken in dezen geest. Zoo b.v. de Wittenbergische Confessie (Corpus et Syntagma, a.w. 171). Vergelijk nog G. Burnet, Verklaring der 39 artikelen der Engelsche Kerk, Amsterdam, 1732, 303/4, v.v.), J. Nissen, Unterredungen über den Kl. Katech. Luthers, Kiel, 1871, 543.

Het wordt nu voor sommige synodocratische leiders wel moeilijk. Ze hebben, toen ondergeteekende critiek oefende op de gebruikelijke hanteering van de onderscheiding „strijdende en triomfeerende“ kerk daarover geweekeerd, ook wel in officiële handeling.

Toch was wat ik op die onderscheiding van „strijdende en triomfeerende kerk“ aan te merken had — en nog steeds heb — maar kinderspel, vergeleken bij wat bedoelde predikant hier in 't midden brengt. Mijn critiek immers betrof de termen „strijden“ en „overwinnen“, en het begrip „kerk“; maar ik hield vast aan het werkelijk bestaan van een kerk-afdeeling hierboven en een kerk-afdeeling beneden. Bij hem evenwel gaat die onderscheiding heel en al verloren. De kerk is bij hem in haar geheel óf „strijdend“ óf „triumfeerend“. Hier op aarde is ze alleen maar „strijdend“ (in den populair zin genomen). Bij den dood evenwel geraken haar leden niet in een voorloopigen toestand van zaligheid, ze worden niet ingebracht in een „vergadering“ (ecclesia) van tot Christus, hun Heer, opgenomenen, ze hebben geen bewustheid, ze doen niets. En voor hun beseft is 't zóó, dat ze aanstonds na hun scheiden van de aarde zich opgenomen weten in de „triumfeerende“ kerk, maar dan niet de aanvankelijk-triumfeerende, doch de volkomen-triumfeerende. Want voor een tusschen-toestand heeft schrijver geen plaats, en dus óók niet voor een heusche vergadering van menschen-in-tusschentoestand, welke vergadering zelve in haar karakter en inrichting en werkzaamheid dan weer zou bepaald zijn door de voorloopigheid van hun tusschen-staat zelf. Er is volgens dezen schrijver op dit oogenblik niet naast de vergadering van de kerkmenschen beneden ook nog een andere werkelijke vergadering van de kerkmenschen „hierboven“.

Welnu, dát is heel wat anders dan wat ondergeteekende ooit gewild heeft. En dát mag synodalen vervolgers van bepaalde broeders wel als

een steen op het hart wegen. Want b.v. de tweede Zwitsersche belijdenis (Conf. Helvetica posterior, 1562, Müller 196) belijdt dat er twee vergaderingen zijn, strijdend en triomfeerend; deze laatste verkreeg eervol emeritaat („rude Sonota“) en juicht voor den troon (coram Domino); maar tusschen beide vergaderingen bestaat onderlinge gemeenschap of verbinding. Voor zóó iets heeft de hier bedoelde schrijver geen plaats. In gelijken zin spreekt de Schotsche Belijdenis (art. 16): de reeds uit het tijdelijke leven gescheiden uitverkorenen heeten „gewoonlijk“ de triomfeerende kerk. Almede de Iersche artikelen (Müller 534); de triomfeerende kerk is reeds (already) in den hemel, de strijdende nog (yet) op aarde. Natuurlijk hebben deze Iersche Artikelen dit „reeds“ en dit „nog“ geen oogenblik verstaan op de manier die we schrijver zagen volgen in zijn beeld van de treinreis; denk maar aan den bewusteloozen reiziger, van wiën de één, slordig sprekende, kon zeggen na het vertrek (dadelijk na het vertrek uit Rotterdam): hij is „reeds“ in Den Haag, en de ander, precies even slordig zich uitdrukken, kon verklaren (tot vlak vóór de aankomst in Den Haag): hij is „nog“ in Rotterdam. Integendeel: de Iersche artikelen bedoelen met de uitdrukking: „hij is“ gelukkig iets anders dan: „hij denkt dat hij is“, of: „hij zal later zeggen: ik dacht heelemaal niets, het maakte voor mijn totaal afwezig beseft geen verschil of ik „reeds“ in Den Haag, dan wel „nog“ in Rotterdam was“. Er is volgens den gedachtengang der Iersche Artikelen in werkelijkheid op dezen kalenderdag een blijde vergadering hierboven en een nog veelszins kruisdragende vergadering hier beneden. Ook de „Calvinistische methodisten“ belijden (Müller 592), dat Gods kerk bestaat „uit heel Gods volk in hemel en op aarde; daarom mag de kerk heeten strijdend en triomfeerend. Dat zijn niet twee fasen van de ééne kerk (eerst strijdend, daarna, d.w.z. pas na den jongsten dag, triomfeerend), doch het zijn twee gelijktijdig optredende deelen, „porties“, van de kerk. Beide porties zijn er nu, op dit oogenblik.

Het is duidelijk, dat de opinie van den hier besproken schrijver zich keert tegen de eenstemmige overtuiging van alle orthodoxie, en werkelijk niet alleen tegen, laat ons zeggen, Heden als de „Vrij-Wil-Baptisten“, die (nog in 1834, 1868) rechtstreeks spraken van den (bewusten) tusschentoestand („intermediate state, Schaff, Creeds of Christendom III, 756).

Dr J. C. de Moor heeft in 1917 voor de Geref. predikantenvergadering een referaat gehouden over de vraag: „Wat leert de Heilige Schrift over het medeleven der engelen en zaligen met de kerk op aarde?“ Van het feit van zulk „medeleven“ gaat referent blijkbaar uit. Bij de behandeling van punt III (de verhouding der gezaligden tot de kerk op aarde) wijst hij o.a. op Hebr. 12: 1: „daarom dan ook, alzoo wij zo groot een wolk der getuigen rondom ons hebben liggende“, enz. Hier is, zegt hij, sprake van de geloofshelden, bedoeld in Hebr. 11, m.a.w. van de gestorvenen geloofigen. Moet het woord „letterlijk“ worden verstaan? zoo vraagt hij, m.a.w. is de bedoeling, dat zij nog altoos onzen strijd gadeslaan, of hebben we het als beeldspraak te beschouwen? Hij concludeert, dat, als heel het overige deel van den tekst „niets anders dan beeldspraak is“, ook die „wolk der getuigen“ wel beeldspraak zijn zal. De beeldspraak, zegt hij, is dezelfde als die van Napoleon in Egypte bij de pyramiden: „Soldaten, bedenkt, dat veertig eeuwen u gadeslaan!“

Men ziet, veel wil De Moor uit deze plaats niet afgeleid hebben, misschien wel minder dan Grosheide, dien ik overigens niet duidelijk acht, als hij spreekt van „aanvurende toeschouwers“, die „aandachtig toezien“, maar die ook „die wolk“ (inclusief de praedicaten?) rekent tot het beeld. In zóóverre kan schrijver met De Moor (en Grosheide) wel samengaan, hij eer dan ik, die over de exegese van zulke praedicaten in beeldspraak als de onderhavige misschien anders denk. Maar als De Moor vóór stelt, dat er toch een triomfeerende kerk is, waarmee wij door „geestelijke banden“ verbonden zijn, en ons „in beginsel één voelen“, en welker leden ons zijn „voorgegaan naar het Vaderhuis“, — dan is er toch tusschen De Moor en hem weer een diepgaand onderscheid; het betreft geen kwestie van exegese van één bepaalde bijbelplaats slechts, doch van een volkomen andere houding tegenover heel het vraagstuk.

UIT DE SCHRIFT

VAN LAMSDISCH TOT BROODDISCH.

En als zij aten, nam Jezus het brood. Math. 26: 26.

Christus, zoo zegt ons de Schrift, had den Geest „niet met mate“.

Uit kracht van dien eeuwigen geest, door wien Hij zichzelf Gode „onstraffelijk“ opgeofferd heeft (Hebr. 9: 14), zag zijn niets-verdringende, zijn nooit éénzijdig afgeleide aandacht anders dan wij. Hij zag zuiver. Want Hij zag met een door de Schrift gewapend oog. Gewapend was dat oog, — maar dan van binnen uit: hij had Gods rollen gegeten. Zoo was het ook in de „paaschzaal“. Daar aanschouwde Hij het ter tafel aanwezige paaschlam in Schriftgetrouwe attentie.

Van alle offerdier, ook van dit lam, gold de eisch, dat het „zonder gebrek“ moest zijn. „Dat aan de naleving van dien eisch ondanks Levit. 22: 22 vv. en Deut. 15: 21 dikwijls heel wat ontbrak, leert Mal. 1: 8, 14“; de Heiland heeft het niet smart aangezien, Hij, die den tempel in toorn nog pas had schoongeveegd. Maar zelf had Hij in zijn geest aan dezen wetselch immer gedachtenis gesticht: Hij wilde in eigen persoon het vervulde, gebreklooze paaschlam zijn. „De Grieksche vertaling heeft dit 'zonder gebrek' weergegeven door a móo mos, dat we in Hebr. 9: 14 en 1 Petr. 1: 19 toegepast vinden op den Heere Jezus, die in Hebr. 'een onberispelijk (St. Vert. onbestraffelijk) en onbevlekt lam' wordt genoemd en in 1 Petrus gezegd wordt, zich 'onberispelijk' te hebben geofferd. Daarmede wordt Hij dus zeer duidelijk geteekend als het volkomen offer, dat geheel voldoet aan den eisch des Heeren“¹⁾. De Heiland nu hoorde in de „paaschzaal“ wederom dien eisch, stichtte daaraan ook nu gedachtenis, en dus mede aan zichzelf. Aan zich zelf en dus aan God. Het messiaansche bewustzijn werkt krachtig aan den lamsdisch.....

Maar nu, — dat paaschlam, dat daar op de tafel ligt, welke plaats neemt het aan den maaltijd? En hoe komt er nu vandaar een geleidelijke overgang van den lamsdisch naar het avondmaal, dien brood-disch?

Die vraag vindt haar antwoord in hetgeen één onzer theologen genoemd heeft: „het gemengd karakter van offer en disch“²⁾. Er was in de kerk reeds een „disch“, een maaltijd, lang vóór dat het avondmaal is ingesteld. De tafel, d.w.z. het symbool der gemeenschap, die tafel, die onder het Nieuwe Verbond het oud-testamentische altaar (het symbool der hiërarchische scheiding) vervangt, is „geen revolutiebouw geweest, doch was al present onder het Oude Verbond, zij het ook, naar den aard daarvan, minder sterk belicht, en voornamelijk letwat achteruitgeschoven: het altaar stond vóór.“

Men³⁾ weet, dat het paaschlam tyveren in den tempel geslacht moest worden. Een gedeelte van het daar den HEERE aangeboden offerdier nu „let“ de HEERE steeds „den offeraar als maaltijd“⁴⁾. Het offerdier treedt straks op „in een offermaaltijd, waarbij behalve de offeraar en de zijnen ook de HEERE geacht wordt aante zitten. Deze als gastheer“⁵⁾. „Het komt mij voor“, aldus één onzer theologen, „dat“ de in Lev. 3: 1 bedoelde offergave „feitelijk een gemeenschapsoffer is, in bijzonderen zin berustend op het verbond, waarvan het de voortdurende vernieuwing heeft uit te drukken: een offermaaltijd derhalve, die in meer dan één opzichts Avondmaal nabij komt“⁶⁾.

Het is waar, dat in Lev. 3: 1, bij welks verklaring een en ander door dezen theoloog opgemerkt wordt, sprake is van „dankoffers“, een bepaalde soort dus. Oorspronkelijk droeg het paascheest een huiselijk karakter. Maar door de verbintenis met het Massofoest werd het tot een tempelfeest; en het paaschlam werd daardoor mede een offer. Nu wordt in 2 Kron. 35: 10-15 het ritueel van het paascheest uit Josia's dagen ons beschreven. Daarbij werd van het offerdier een bepaald „ten brandoffer bestemd deel“ afgezonderd (de vetstukken, die „voor den HEERE zijn“) en een ander deel mocht de offeraar eten. Dit „bewijst, dat althans in Josia's dagen het paaschlam beschouwd werd als een offer en dat op grond daarvan de bepalingen van Lev. 3: 6 vv., welke over het

¹⁾ Dr A. Noordzij, K.V. Leviticus (op 1: 3, v.), 1940, bl. 36/7.

²⁾ idem a.w. 52.

³⁾ Vgl. Josef Pickl, Messias-König, pass.

⁴⁾ Noordzij, a.w. 52.

⁵⁾ idem a.w. 52.

⁶⁾ idem a.w. 52.

brenge
handelen
toege
worden

Gelden
het paas
handeld,
offerdiere
van het
„Dat de
door den
Num. 22
Daarbij w
dat nu nie
maar de
bewijs, ha
duid
sch
(cf. Oper

Deze of
de offerha
dat gedec
werd, c
in een „d
ring an

Het in
bij den o
zijn uitst
een bijzo
en het de
staat dat
van met
te zit

Al de S
Ook dez
En toen

Hij zij
deze zaal,
zamen kor
sacrament

Gij noer
Gij noer

Maar ge
en daarin

ik mij on
achter He
den disch

dezen eeu
grond te

hier aan d
Er is een
die knech

Ik zie d
gedachten

geen ander
Ik ben de

aan. Ik se
ten Gasth
disch des

O, die w
Hij stelt

Hij pone
was er al

Hij schit
Hij maal

tijd“ van
Hij maal

eral.

Zeker, E
zijn dagen.

is uit h

Zóó alle
wettig „ve

pascha-ka
zonder dat

tijdig be

Wij ken
die met or

aangezicht

En wij

de beide s

Woord, da

Hij was h

En maakt

hier in den

„Zich“ —

vollen zin g

heer-Eter,

heer-Sterke

Laat mij

HEEREN

des HEER

voortaan a

des-Heeren

en verhoog

een altaar,